

**Kaderbeschikking
structuurversterking glastuinbouw
Noord-Nederland
Programma 1998**

**Caroline Sas
René Verhoeven**

Informatie- en KennisCentrum Landbouw / Ede, november 1999

© 1999 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Informatie- en KennisCentrum Landbouw, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage 40 exemplaren

Samenstelling Caroline Sas en René Verhoeven

Druk Ministerie van LNV, Facilitaire Dienst/Bedrijfsuitgeverij

Voorwoord

Op verzoek van Directie Noord van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) heeft het IKC-Landbouw een eerste evaluatie van de kaderbeschikking structuurversterking glastuinbouw Noord-Nederland uitgevoerd. De kaderbeschikking heeft gelden uit de herstructurering glastuinbouw bestemd voor de verbetering van de structuur en vestigingsvoorwaarden voor nieuwe glastuinbouwgebieden in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe. Het betreft hier het programma dat door Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) in 1998 is ingediend. De evaluatie-methodiek is gebaseerd op het uitvoeringsinstrument evaluatie en monitoring dat ontwikkeld is door het IKC-Landbouw. De evaluatie is tevens aangegrepen om de bruikbaarheid van dit instrument te toetsen. De uitvoering was in handen van René Verhoeven en Caroline Sas van het Informatie- en Kenniscentrum Landbouw. Een woord van dank gaat uit naar Eisse Luitjens van ISP-Agro voor zijn bijdrage aan de verzameling van de monitoringsgegevens.

Ir. H.A. Gonggrijp
Hoofd IKC-Landbouw

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	5
Samenvatting	7
Programma 1998	7
Het evaluatie- en monitoringsinstrument	7
1 Inleiding	8
2 Programma	9
Het programma 1998	9
Verdeling naar thema	10
Inschatting nieuwvestiging glastuinbouwbedrijven	11
Conclusie	12
3 Bruikbaarheid van het evaluatie-instrument	13
Opmerkingen bij de toepassing van het evaluatie-instrument	13
Conclusie	14
4 Aanbevelingen	15
Bijlage 1 Monitoringsrapportage van Programma 1998	16
Bijlage 2 Overzicht van de projecten + toelichting	27

Samenvatting

Op verzoek van Directie Noord van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) heeft het IKC-Landbouw een eerste evaluatie van de kaderbeschikking structuurversterking glastuinbouw Noord-Nederland uitgevoerd. Het betreft een analyse van het programma dat in 1998 is goedgekeurd. De analyse is uitgevoerd volgens het uitvoeringsinstrument evaluatie en monitoring dat ontwikkeld is door het IKC-Landbouw. Het moment is tevens aangegrepen om de bruikbaarheid van dit instrument te toetsen.

De kaderbeschikking is een onderdeel van het pakket maatregelen dat LNV heeft genomen ter ondersteuning van de herstructurering van de glastuinbouwsector. Het ministerie heeft hiervoor 10 miljoen gulden beschikbaar gesteld. Het betreft hier fifty-fifty financiering. Ook heeft het ministerie de verantwoordelijkheid voor de honorering van de beste projecten en de daadwerkelijke uitvoering van de projecten gelegd bij het Samenwerkingsverband Noord Nederland (SNN). Door deze afspraken en de samenwerking van Directie Noord met het SNN in het platform glastuinbouw, is het voor het ministerie voldoende om alleen inzicht te krijgen in de wijze waarop het programma de verbetering van het vestigingsklimaat in Noord-Nederland stimuleert.

Programma 1998

Het totale programma 1998 is gehonoreerd met een subsidie van 5.005.000 miljoen gulden. Het grootste deel hiervan (84%) is besteed aan drie projecten, waarmee de aanleg of verbetering van infrastructurele voorzieningen in drie glastuinbouwgebieden wordt ondersteund. Daarnaast stimuleert het programma de verbetering van de vestigingsfactoren door initiatieven op het gebied van kennisinfrastructuur, innovatie en ketenactiviteiten te ondersteunen (16%).

De verwachting van SNN is dat de maatregelen die genomen zijn in de projecten stimuleren dat 83 nieuwe glastuinbouwbedrijven (oftewel 270 ha) zich in de komende vier jaren zullen vestigen in Noord-Nederland. Uit besprekingen met Directie Noord bleek dat de aantrekkingskracht voor nieuwe bedrijven niet alleen ligt bij de mede door het ministerie van LNV gesubsidieerde projecten. Het ligt juist bij ontwikkelingsplannen van de glastuinbouwgebieden als geheel. Dit stemt overeen met de analyse waaruit blijkt dat de drie ingediende projecten op infrastructurele voorzieningen een onderdeel zijn van inrichtingsplannen van nieuwe glastuinbouwgebieden. De uitvoering van een deel van het evaluatie-instrument heeft geleid tot meer inzicht in het doel van de kaderbeschikking en de rol van een evaluatie. De aandacht van LNV gaat vooral uit naar de bevordering van de verplaatsing van glastuinbouwbedrijven uit de Randstad naar Noord-Nederland. Dit effect kan echter pas over enkele jaren worden vastgesteld. Het evaluatie- en monitoringsinstrument voorziet dat daar terzijnertijd op wordt getoetst.

Het evaluatie- en monitoringsinstrument

De ervaring heeft geleerd dat in de komende jaren in de monitoringsrapportage de nadruk gelegd moet worden op het vaststellen van het aantal bedrijven dat daadwerkelijk gebruik maakt van de resultaten van door LNV gesubsidieerde projecten. Tevens is gebleken dat om het effect van de kaderbeschikking te kunnen vaststellen het niet voldoende is om alleen uit te gaan van de door het ministerie gehonoreerde subsidie. Het is van belang om de totale kosten die gemoeid zijn met de projecten vast te leggen. De stimulans van LNV via de gehonoreerde subsidie kan dan in de juiste verhouding gezien worden. Aan het SNN zal gevraagd worden of de totale kosten van een project ook opgenomen kunnen worden in de monitoringsrapportage. Vooruitlopend hierop is in dit rapport de LNV-subsidie in percentage van de totale kosten weergegeven.

In het evaluatie-instrument zijn twee momenten aangedragen voor een voortgangsevaluatie. Deze evaluaties leveren informatie op over het al gerealiseerde effect en het doelbereik. De opzet van de monitoringsrapportage is zodanig dat deze Directie Noord voldoende inzicht geeft in de stand van zaken en het tot dan toe gerealiseerde effect. Het voorstel is dan ook om de gegevens uit de monitoringsrapportages in de komende twee jaar leidend te laten zijn voor de beslissing een voortgangsevaluatie uit te voeren. Ook kan dan stil gestaan worden bij andere beleidsvragen die een antwoord behoeven.

Een ander aspect van de toekomst is dat niet alleen LNV maar ook de verschillende noordelijke overheden gelden investeren om het vestigingsklimaat voor de glastuinbouw te bevorderen. Het kan zijn dat in de komende jaren de partners van LNV ook besluiten het effect van hun ingezette middelen te evalueren. Wij pleiten ervoor om als partners in het platform glastuinbouw de discussie aan te gaan om de diverse evaluaties gezamenlijk uit te voeren.

1 Inleiding

Het IKC-Landbouw heeft in 1998 voor Directie Noord een uitvoeringsinstrument evaluatie en monitoring van de kaderbeschikking structuurverbetering glastuinbouw Noord-Nederland opgesteld (IKC-Landbouw publicatie 132). Daarin is aangegeven dat na de goedkeuring door LNV van het door het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) ingediende programma in 1998 een korte evaluatie zal worden uitgevoerd, een zogeheten programma-evaluatie. Het beoogde doel van deze evaluatie was informatie op te leveren voor Directie Noord waarmee de directie in staat wordt gesteld om beslissingen te nemen over de prestaties van de kaderbeschikking. Tevens hebben IKC-Landbouw en Directie Noord afgesproken dat deze programma-evaluatie gebruikt wordt om het evaluatie-instrument te toetsen op bruikbaarheid. De mogelijkheid is open gehouden om het evaluatie- en monitoringsinstrument aan te passen.

Uit het bovengenoemde uitvoeringsinstrument evaluatie en monitoring blijkt dat de kern van de programma-evaluatie ligt bij het antwoord op de vraag of de kaderbeschikking leidt tot een verbetering van het vestigingsklimaat voor nieuwe glastuinbouwbedrijven in Noord-Nederland. Binnen het uitvoeringsinstrument is ervoor gezorgd dat informatie hiervoor verzameld is. Deze informatie staat in het monitoringsrapport programma 1998 (bijlage 1).

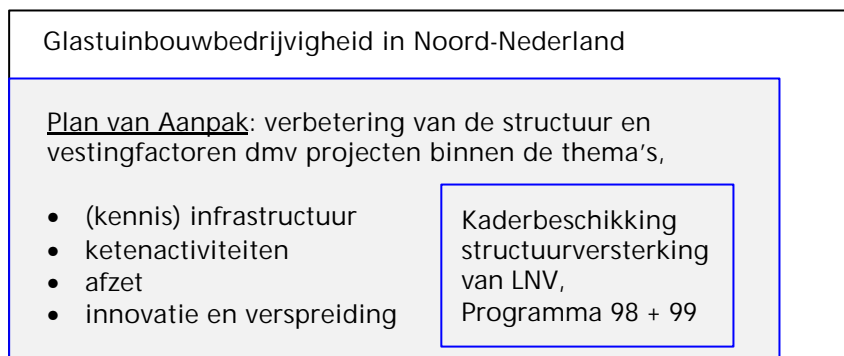
Deze gegevens zijn gebaseerd op de projectplannen en inschattingen van de SNN-coördinator van het programma. Na een eerste snelle analyse van deze gegevens bleek dat het niet juist is om op basis van deze gegevens een onderbouwd antwoord te geven op de vraag of de kaderbeschikking leidt tot een verbetering van het vestigingsklimaat. Ook zal Directie Noord de informatie niet expliciet gebruiken voor beslissingen over de prestaties van de kaderbeschikking en daarmee voor de verdere invulling van de gelden. Daarom is in overleg met Directie Noord besloten om aan te geven hoe het programma bijdraagt aan de verbetering van het vestigingsklimaat. Dit staat in hoofdstuk 2. De analyse is gebaseerd op de monitoringsrapportage en persoonlijke mededelingen van C. Mulder, beleidsmedewerker van Directie Noord. Tevens is in het kort aangegeven hoe de relatie is tussen de Kaderbeschikking structuurversterking glastuinbouw van LNV en het Plan van Aanpak van het SNN.

In hoofdstuk 3 worden de zaken beschreven waar tegen aangelopen is bij de uitvoering van de programma-evaluatie. Een aantal van deze punten leiden tot aanpassing van het evaluatie-instrument. De discussies die IKC-Landbouw en Directie Noord hebben gevoerd hebben geleid tot nieuwe inzichten voor de evaluatie van de kaderbeschikking. De belangrijkste hiervan zijn als aanbevelingen opgenomen in het laatste hoofdstuk van dit rapport.

2 Programma

Het programma is een onderdeel van Kaderbeschikking van LNV maar tevens ook een onderdeel van het Plan van Aanpak van de drie noordelijke provincies. Hieronder is in het kort aangegeven hoe men het programma in het geheel van de plannen om het vestigingsklimaat wil verbeteren in Noord-Nederland moet plaatsen. Inzicht hierin is belangrijk om de informatie die hieronder staat over het programma op waarde te schatten.

In 1997 hebben de gedeputeerde staten van de drie noordelijke provincies, die gezamenlijk optreden in het SNN, in overleg met Directie Noord een Plan van Aanpak opgesteld met daarin voorstellen hoe de vestingsvoorwaarden in Noord-Nederland verbeterd kunnen worden. Zij hebben aangegeven dat de projecten die nodig zijn moeten vallen binnen vier thema's, genoemd in bovenstaand kader. LNV heeft deze vier thema's overgenomen en zal middels de kaderbeschikking structuurversterking glastuinbouw Noord-Nederland, 10 miljoen gulden beschikbaar stellen. Voorwaarde voor bijdrage van LNV is dat de noordelijke overheden een gelijke subsidie beschikbaar stellen. Tevens heeft LNV aangegeven dat het expliciet gaat om vestingsvoorwaarden voor nieuwe glastuinbouwbedrijven. Hieraan ligt de wens ten grondslag dat er een bijdrage wordt geleverd aan de verplaatsing van de glastuinbouwbedrijven uit andere gebieden van Nederland naar de noordelijke provincies. Dit betekent concreet dat de projecten die gesubsidieerd worden door LNV ook andere financiers hebben. Ook kunnen deze projecten deel uitmaken van grotere projecten die door de verschillende noordelijke overheden zijn aangepakt om het vestigingsklimaat in Noord-Nederland te verbeteren.

Het programma 1998

Het SNN heeft in 1998 het programma 1998 ingediend bij LNV. LNV heeft dit programma in zijn geheel goedgekeurd. Het programma bestaat uit 9 projecten en is gehonoreerd met een totaal subsidiebedrag van LNV van 5.005.000 gulden. Hiermee is ongeveer de helft van het met de kaderbeschikking beschikbaar gestelde LNV-subsidiebedrag toegekend. Een korte beschrijving van de projecten en de toegekende subsidie staan in tabel 1 en een uitgebreidere in de monitoringsrapportage in bijlage 1.

De administratieve organisatie van het tot stand komen van het programma wordt ook voor de helft door LNV gefinancierd en is als zodanig ondergebracht in een project binnen het programma. Dit betreft het project "administratieve organisatie UO/SSN en ISP-agro". Aangezien dit project niet in directe zin bijdraagt tot de verbetering van het vestigingsklimaat wordt het in de verdere bespreking van de resultaten niet meegenomen.

Tabel 1 Kort overzicht van de projecten in programma '98 en de toegekende subsidie door LNV

Projecten	subsidie LNV (n guldens)	globaal aandeel in de totale projectkosten
Waterleidingbuis Sappemeer	227.740,-	50%
Duurzaam glastuinbouwgebied Berlicum	3.250.000,-	10%
Gietwaterproject gemeente Emmen	704.500,-	10%
Loket in West-Nederland	176.230,-	50%
Versterking Promotie (stichting acquisitie) en Loket in Noord-Nederland	118.000,-	50%
Kwaliteitszorg glastuinbouw	246.100,-	25%
Informatiemanagement glastuinbouw	14.500,-	30%
Geïntegreerde gewasbescherming (roos)	128.750,-	25%
Administratieve organisatie UO/SNN en ISP Agro	140.000,-	50%

Verdeling naar thema

Zoals al aangegeven moeten de projecten die subsidie ontvangen van de noordelijke overheden en LNV vallen binnen vier thema's. In tabel 2 is per thema het aantal projecten aangegeven dat hierop betrekking heeft en welk deel van de totale subsidie van LNV hiervoor is ingezet. In bijlage 2 is per project aangegeven onder welk thema het valt.

Tabel 2 Een overzicht per thema van het aantal projecten en het aandeel van het subsidiebudget van LNV

Thema's	aantal projecten (totaal = 8)	aandeel van het subsidiebudget van LNV (totaal = 5 miljoen)
Infrastructurele voorzieningen		
- aanleg	2	70%
- verbetering	1	14%
Kennis-infrastructurele voorzieningen		
- ontwikkeling	2	6%
- verbetering	-	-
Toename van ketenactiviteiten	1	5%
Afzet		
- nieuwe afzetmarkten	-	-
- verbetering logistieke systemen	-	-
- ontwikkelen van nieuwe manieren	-	-
Innovatie en verspreiding		
- creëren van innovatieve technologieën/werkwijzen	2	3%
- promotie van het glastuinbouwgebied Noord Ned.	-	-
- de verspreiding van kennis	-	-

Een zwaar accent binnen dit programma ligt bij de aanleg of verbetering van infrastructurele voorzieningen. Het grootste deel van de subsidie, 84%, is besteed aan die drie projecten. Uit gesprekken met de beleidsmedewerker van Directie Noord blijkt dat de infrastructurele projecten direct bijdragen aan de versterking van de drie belangrijke glastuinbouwgebieden in Noord-Nederland. De projecten zijn een onderdeel van bestaande plannen om gebieden in Noord-Nederland in te richten voor glastuinbouwbedrijvigheid

De andere projecten hebben betrekking op de thema's ketenactiviteiten (5%), innovatie (3%) en kennisinfrastructurele voorzieningen (6%). In dit programma zijn geen projecten ingediend die zich richten op de verbetering van de afzet.

Inschatting nieuwvestiging glastuinbouwbedrijven

LNV wil met de kaderbeschikking middels subsidie de structuur en vestigingsvoorwaarden van de glastuinbouw voor nieuwe glastuinbouwbedrijven in het Noorden versterken. Bij het vaststellen van het evaluatie-instrument in 1998 is gesteld dat voor de opgetreden versterking de indicator is: het aantal ondernemers die met hun bedrijven daadwerkelijk gebruik maken van de aangeboden activiteiten en de nieuwe of verbeterde infrastructuur. Daarom is besloten om per project in de komende jaren bij te houden hoeveel bedrijven daadwerkelijk gebruik maken van de resultaten van de projecten. Deze vraag is opgenomen in de monitoring. Op dit moment, bij de goedkeuring van het programma, kan hiervan alleen een inschatting worden gemaakt.

Aan SNN is gevraagd om een inschatting te geven van het aantal nieuwe bedrijven die zich zullen vestigen in Noord-Nederland in de periode 1998-2001. De programma coördinator van SNN, E. Luytjens, heeft dit ingeschat. Hij verwacht dat de maatregelen die genomen zijn in de projecten stimuleren dat 83 nieuwe bedrijven oftewel 270 ha zich nieuw vestigen. In tabel 3 is deze verwachting per thema aangegeven, deze gegevens zijn afkomstig uit de monitoringsrapportage (zie bijlage 1).

Bij de bespreking van deze gegevens met Directie Noord bleek dat deze aantallen wat betreft de projecten die binnen de thema's kennis- en infrastructurele voorzieningen vallen, niet alleen toe te schrijven zijn aan de aantrekkingskracht van de door LNV gefinancierde projecten. De drie projecten binnen het thema infrastructuur zijn elk onderdeel van een totaal ontwikkelingsplan van een (nieuw) glastuinbouwgebied. De ontwikkelingsplannen in zijn geheel zullen ertoe leiden dat het genoemde aantal glastuinbouwbedrijven zich zullen vestigen. De kennisinfrastructurele voorzieningen spelen hierbij een ondersteunende rol.

Tevens blijkt dat naast nieuwe glastuinbouwbedrijven ook bestaande bedrijven gebruik maken van de mogelijkheden die de projecten bieden. Dit is voor LNV geen bezwaar omdat men er vanuit gaat dat dit de vitaliteit van het glastuinbouwgebied verhoogt en daarmee de aantrekkelijkheid van het glastuinbouwgebied voor nieuwe bedrijven.

Tabel 3 Per thema het ingeschatte aantal bedrijven dat gebruik zal gaan maken van het programma '98

Thema	aantal bedrijven dat naar verwachting gebruik zal gaan maken van het programma 1998			
	aantal bedrijven nieuw (totaal)		areaal in ha nieuw (totaal)	
Infrastructurele voorzieningen in de glastuinbouwgebieden				
- Sappemeer	7	(10)	16	(21)
- Berlicum	26	(30)	104	(110)
- Emmen	50	(110)	150	(280)
Kennis-infrastructurele voorzieningen	83	(83)	240	(240)
Toename van ketenactiviteiten	0	(16)	0	(37)
Innovatie en verspreiding	0	(14)	0	(20)
Gehele programma	83		270	

Conclusie

LNV heeft het programma 1998 in zijn geheel goedgekeurd. Het programma is gehonoreerd met een totaal subsidiebedrag van 5.005.000 gulden.

Uit de analyse van het programma 1998 blijkt dat het grootste deel van de gehonoreerde LNV-subsidie (84%) besteed wordt aan drie projecten waarmee de aanleg of verbetering van een infrastructurele voorziening in drie glastuinbouwgebieden wordt ondersteund. Daarnaast stimuleert LNV de verbetering van de vestigingsfactoren door initiatieven op het gebied van kennisinfrastructuur, innovatie en ketenactiviteiten te ondersteunen.

Het SNN geeft aan dat de maatregelen die genomen zijn in de projecten stimuleren dat 83 nieuwe glastuinbouwbedrijven oftewel 270 ha zich in de komende vier jaren zullen vestigen in Noord-Nederland. Uit de analyse blijkt echter dat de ingediende projecten een onderdeel zijn van grotere plannen voor inrichting van nieuwe glastuinbouwgebieden.

3 Bruikbaarheid van het evaluatie-instrument

In 1998 heeft IKC-Landbouw in samenwerking met Directie Noord een evaluatie- en monitoringsinstrument voor deze kaderbeschikking opgesteld. De opzet hiervan is dat met behulp van de vastgestelde evaluatie- en monitoringsvragen de effecten van de kaderbeschikking in de komende jaren systematisch worden gevolgd, middels monitoringsrapportages en tussentijdse evaluaties. Na vier jaar zal een ex-post evaluatie uitgevoerd worden. Deze evaluatie zal naast het effect ook de efficiency van de kaderbeschikking evalueren.

Directie Noord en IKC-Landbouw hebben in 1998 ook besloten dat de eerste korte evaluatie van het programma 1998 gebruik wordt om het instrument op bruikbaarheid te toetsen. In dit hoofdstuk zijn de zaken waar bij de programma-evaluatie tegenaan gelopen is beschreven. Een aantal van deze punten leiden tot aanpassing van het evaluatie- en monitoringsinstrument.

Opmerkingen bij de toepassing van het evaluatie-instrument

In het evaluatie-instrument is vastgesteld dat het effect van de kaderbeschikking beoordeeld wordt met de volgende evaluatievragen:

- Leidt de beschikking tot een verbetering van het vestigingsklimaat voor nieuwe bedrijven in de glastuinbouwgebieden in Noord-Nederland?
- Bevordert de kaderbeschikking het verplaatsen van bedrijven naar Noord-Nederland?

De programma-evaluatie had tot doel een eerste inzicht te geven in hoe de kaderbeschikking leidt tot verbetering van het vestigingsklimaat. Om dit vast te stellen zijn hiervoor twee clusters van indicatoren bedacht. Ten eerste wordt gevraagd in hoeverre de projecten betrekking hebben op de genoemde thema's in de kaderbeschikking. Het tweede cluster stelt vast hoeveel bedrijven (naar verwachting) gebruik maken van de resultaten van de projecten.

Het antwoord op de tweede evaluatievraag over het bevorderen van het verplaatsen van bedrijven is nog niet aan de orde. Dit komt pas na enkele jaren in beeld.

De eerste evaluatievraag kan pas beantwoord worden wanneer criteria zijn vastgelegd waaraan de verbetering van het vestigingsklimaat moet voldoen. De vastgestelde effecten van de kaderbeschikking kunnen dan daarop getoetst worden. In het evaluatie-instrument zijn hiervoor geen criteria vastgesteld. Tijdens de uitvoering van de programma-evaluatie bleek dat LNV dat ook niet nodig acht. Dit betekent dat het voldoende is om bij de evaluatie inzicht te geven in de verdeling van de projecten over de thema's. Deze beslissing is genomen omdat LNV veronderstelt dat de gekozen samenwerking met het SNN, via de fifty-fifty financiering en het Plan van Aanpak de projecten oplevert die de verbetering het beste ondersteunen. De keuze van de projecten ligt dan ook volledig bij het SNN. LNV heeft in het platform glastuinbouw een adviserende functie en toetst daar ook de projecten op aansluiting bij het rijksbeleid. Deze werkwijze staat niet ter discussie. Het feit is dat alleen door SNN gehonoreerde projecten ingediend worden bij de LNV. Ook dit heeft consequenties voor de evaluatie van de kaderbeschikking. Ten eerste betekent dit dat er geen inzicht is in het totaal van ingediende projecten en het aantal dat daarvan niet gehonoreerd is. Ten tweede zijn de criteria die hier bij gehanteerd zijn niet bekend. Dit betekent dat bij een evaluatie niet getoetst zal worden of de criteria de juiste waren. Dit is voor LNV geen bezwaar.

Daarnaast is bij de programma-evaluatie gekeken naar het aantal bedrijven dat van de resultaten van de projecten gebruik gaat maken. Na de beoordeling van deze gegevens bleek dat de aantrekkingskracht voor nieuwe bedrijven niet alleen ligt bij de door LNV gesubsidieerde projecten maar juist bij de ontwikkelingsplannen van hele gebieden. Het door LNV gesubsidieerde project is dan een onderdeel van het totale plan (zie paragraaf "Inschatting nieuwvestiging glastuinbouwbedrijven" in het vorige hoofdstuk).

Deze indicator geeft bij deze programma-evaluatie alleen inzicht in de verwachte ontwikkeling van glastuinbouwgebieden in Noord-Nederland. Het geeft geen inzicht in het feit of bedrijven daadwerkelijk gebruik maken van de door LNV gesubsidieerde projecten. Dat was echter wel het doel van de indicator. Het moet dan ook met de nodige voorzichtigheid worden gehanteerd. Er is besloten dat de indicator pas waarde heeft als het aantoonbaar is dat nieuwe bedrijven gebruik maken van de resultaten van de projecten. Dit kan pas in de komende jaren worden vastgesteld. Dit betekent tevens een herbezinning op de gestelde bijbehorende monitoringsvragen.

Tevens bleek dat bovengenoemde indicator verward wordt met de tweede evaluatievraag; bevordert de kaderbeschikking het verplaatsen van bedrijven naar Noord-Nederland? Het antwoord op deze evaluatievraag wordt echter door middel van andere indicatoren onderzocht. Het onderzoek hiernaar start ook pas over enkele jaren, zie hiervoor het evaluatie- en monitoringsinstrument.

Tijdens de voortgangsbesprekingen tussen IKC-Landbouw en Directie Noord bleek dat bij LNV het slagen van de kaderbeschikking structuurversterking wordt gezien in het licht van de herstructurering van de glastuinbouw. Dit is het proces van vernieuwing in de glastuinbouwsector. Dat betekent dat de aandacht vooral uitgaat naar de verplaatsing van glastuinbouwbedrijven uit de Randstad naar Noord-Nederland. Dit laatste aspect behoeft in de evaluatie van de kaderbeschikking de meeste aandacht.

Tevens is bij het schrijven van dit rapport bekend gemaakt dat de keuze voor de projecten die ingediend worden voor de resterende subsidie (programma 1999) al bijna afgerond is. Dit is op dezelfde manier gebeurd als in 1998.

Bovenstaande constatering hebben IKC-Landbouw en Directie Noord doen besluiten om het doel van de programma-evaluatie te veranderen in het aangeven van de stand van zaken. Deze stand van zaken is van belang doordat ze terzijner tijd de basis vormt voor de ex-post evaluatie. Ook is besloten de verwachting van het aantal nieuwe glastuinbouwbedrijven dat gebruik maakt van de resultaten toch weer te geven. Deze aantallen geven immers inzicht in het mogelijke effect van de ontwikkelingen die momenteel plaatsvinden in Noord-Nederland.

Conclusie

Door de samenwerking van het SNN en LNV middels het Plan van Aanpak en het platform glastuinbouw is het voor LNV voldoende om alleen inzicht te hebben in de wijze waarop het programma de verbetering van het vestigingsklimaat in Noord-Nederland stimuleert. Daarbij geldt alleen de voorwaarde dat de projecten voldoen aan de vier thema's genoemd in de kaderbeschikking structuurversterking (zie kader in hoofdstuk 2).

Bij het vaststellen van het effect van de kaderbeschikking gaat de aandacht van LNV vooral uit naar de bevordering van de verplaatsing van glastuinbouwbedrijven uit de Randstad naar Noord-Nederland. De kaderbeschikking is dan ook een onderdeel van het pakket maatregelen dat LNV heeft genomen ter ondersteuning van de herstructurering glastuinbouw (tuinbouwbrief 1996).

Het evaluatie- en monitoringsinstrument dat in 1998 voor de kaderbeschikking structuurversterking is vastgesteld vergt enkele aanpassingen. Eén van de indicatoren die mede inzicht geeft of de kaderbeschikking het vestigingsklimaat verbetert leidt tot verwarring. Het betreft de vraag hoeveel glastuinbouwbedrijven naar verwachting van de resultaten van de projecten gebruik zullen maken. Inzicht hierin wordt op prijs gesteld maar is minder van belang. Het doel van de indicator is om vast te stellen in welke mate de door LNV gesubsidieerde projecten daadwerkelijk door bedrijven worden gebruikt. In de komende jaren moet in de monitoringsrapportage de nadruk gelegd worden op het vaststellen van het aantal bedrijven dat daadwerkelijk gebruik maakt van de resultaten van door LNV gesubsidieerde projecten. Uit de bespreking van de monitoringsrapportage met Directie Noord bleek dat de aantrekkingskracht voor nieuwe bedrijven niet alleen ligt bij de door LNV gesubsidieerde projecten maar juist bij ontwikkelingsplannen van een heel glastuinbouwgebied. Om het effect van de kaderbeschikking te kunnen vaststellen is het niet alleen voldoende om uit te gaan van de gehonoreerde subsidie. Het blijkt van belang te zijn om de totale kosten die gemoeid zijn met de projecten vast te leggen. De stimulans van LNV via de gehonoreerde subsidie kan dan in de juiste verhouding gezien worden.

In overleg met het SNN moet besloten worden of totale kosten van een project ook meegenomen kunnen worden in de monitoringsrapportage.

4 Aanbevelingen

De uitvoering van een deel het evaluatie-instrument en de daarbijbehorende discussies hebben geleid tot meer inzicht in de kaderbeschikking structuurversterking van LNV en de rol van een evaluatie. Naast de getrokken conclusies heeft dit ook aanbevelingen opgeleverd. Het zijn de zaken waarbij in de komende jaren tijdens de verdere uitvoering van het evaluatie- en monitoringsinstrument bij stil gestaan kan worden en waarvoor keuzes gemaakt moeten worden om het evaluatie-instrument in meer of mindere mate aan te passen. Het beste is om die keuzes te laten aansluiten bij de beleidsvragen die op dat moment beantwoord moet worden.

Aangezien het programma 1999 op dezelfde manier tot stand komt als het hier beschreven programma 1998, zal wederom besloten kunnen worden om ook hierbij alleen uit te gaan van de stand van zaken met betrekking tot de subsidieverlening. De informatiebron hiervoor is de monitoringsrapportage. Op dat moment moet wel bekend zijn of de in dit rapport aangegeven wijzigingen worden overgenomen.

In het evaluatie-instrument zijn twee momenten aangedragen voor een voortgangsevaluatie, voorjaar 2000 en 2001. Deze evaluaties moeten informatie opleveren over de stand van zaken, het al gerealiseerde effect en het doelbereik. De opgedane ervaring bij het programma 1998 heeft geleerd dat de monitoringsrapportage Directie Noord al goed zicht geeft in de stand van zaken, het tot dan toe gerealiseerde effect en doelbereik. Voorgesteld wordt dan ook om de gegevens uit de monitoringsrapportages in de komende twee jaar leidend te laten zijn voor de beslissing een voortgangsevaluatie uit te voeren. De aandacht in de voortgangsevaluatie kan dan gelegd worden bij de beantwoording van de beleidsvragen die op dat moment van belang zijn.

De ex-post evaluatie is gepland in 2002. De indicatoren hiervoor zijn ook vastgelegd in het evaluatie- en monitoringsinstrument. Met de ervaring en informatie die nu beschikbaar is, zijn deze juist geformuleerd. Ook hier geldt dat voortschrijdend inzicht Directie Noord redenen kan geven om de evaluatievragen aan te scherpen naar de beleidsvragen van dat moment. Eén discussiepunt kan op dit moment al wel voorzien worden. Bij de discussies omtrent het evaluatie-instrument is de basisgedachte geweest dat de kaderbeschikking een opzichzelfstaand onderdeel is in de ontwikkeling van de glastuinbouw in Noord-Nederland. Gaandeweg zijn er signalen dat dit niet het geval is. Het SNN en de diverse gemeenten stimuleren op meerdere fronten, o.a. via het Plan van Aanpak, de ontwikkeling van de glastuinbouw. Bij de start van de ex-post evaluatie is het dan ook goed om nog eens stil te staan bij de vraag wat de verwachte rol van de kaderbeschikking was in dit geheel.

Als laatste aanbeveling zouden wij graag aandacht vragen voor het feit dat niet alleen LNV maar ook de verschillende noordelijke overheden veel inzet en gelden investeren om de groei van de glastuinbouw en daarmee het vestigingsklimaat te bevorderen. Het zou kunnen zijn dat in de loop der jaren de partners waarmee LNV samenwerkt ook besluiten om het effect van hun ingezette middelen te evalueren. Wij pleiten ervoor dat op dat moment de verschillende partners in het platform glastuinbouw de discussie aangaan of de diverse evaluaties bij elkaar gebracht kunnen worden.

Bijlage 1 Monitoringsrapportage van Programma 1998

Deze bijlage bestaat uit twee onderdelen:

A: Gevraagde gegevens over de projectplannen

B: Gevraagde gegevens over het Programma 1998

A. Gevraagde gegevens over de projectplannen

WATERLEIDINGBUIS SAPPEMEER Nr. G-98-001		
<p>Op welke van de volgende thema's heeft het doel van het project betrekking:</p> <p>1 a aanleg van infrastructurele voorzieningen; b verbetering van infrastructurele voorzieningen;</p> <p>2 a aanleg van kennis-infrastructurele voorzieningen; b verbetering van kennis-infrastructurele voorzieningen;</p> <p>3 toename van ketenactiviteiten in Noord-Nederland;</p> <p>4 nieuwe afzetmarkten voor glastuinbouwproducten;</p> <p>5 verbetering van logistieke systemen ten behoeve van de afzet;</p> <p>6 nieuwe manieren van afzet;</p> <p>7 a creëren van innovatieve technologieën of werkwijzen; b promotie van het glastuinbouwgebied Noord-Nederland met behulp van de aldaar ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen; c verspreiding van kennis over in Noord-Nederland ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen.</p> <p>Wat wordt er gerealiseerd en op welke wijze wordt dit gerealiseerd? (korte omschrijving)</p>	<p>thema: 1a</p> <p>omschrijving: aanleg van een nieuwe hoofdwaterleiding naar het verder te ontwikkelen tuinbouwgebied voor circa 30 bedrijven aan de Sieweg, gemeente Hoogezand-Sappemeer.</p> <p>Aanleg van een nieuwe hoofdwaterleiding.</p>	
Hoeveel subsidie is er voor het project toegekend? (subsidieverlening)	bedrag: f 227.740,-	
Hoeveel bedrijven zullen naar verwachting van het resultaat van het project gebruikmaken, voor 31-12-2001?	aantal bedrijven: 10	aantal hectaren glas: 21
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting nieuwe bedrijven zijn?	aantal bedrijven: 7	aantal hectaren glas: 16
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting bestaande bedrijven zijn?	aantal bedrijven: 3	aantal hectaren glas: 5

LOKET IN WEST-NEDERLAND Nr. G-98-002		
Op welke van de volgende thema's heeft het doel van het project betrekking: 1 a aanleg van infrastructurele voorzieningen; b verbetering van infrastructurele voorzieningen; 2 a aanleg van kennis-infrastructurele voorzieningen; b verbetering van kennis-infrastructurele voorzieningen; 3 toename van ketenactiviteiten in Noord-Nederland; 4 nieuwe afzetmarkten voor glastuinbouwproducten; 5 verbetering van logistieke systemen ten behoeve van de afzet; 6 nieuwe manieren van afzet; 7 a creëren van innovatieve technologieën of werkwijzen; b promotie van het glastuinbouwgebied Noord-Nederland met behulp van de aldaar ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen; c verspreiding van kennis over in Noord-Nederland ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen.	thema: 2a omschrijving: tuinders in West-Nederland vroegtijdig informeren over Noord-Nederland als vestigingsgebied voor glastuinbouw.	
Wat wordt er gerealiseerd en op welke wijze wordt dit gerealiseerd? (korte omschrijving)	Inrichten van een Noordelijk steunpunt in het Westen, ondergebracht bij VEK te 's Gravenzande.	
Hoeveel subsidie is er voor het project toegekend? (subsidieverlening)	bedrag: f 176.230,-	
Hoeveel bedrijven zullen naar verwachting van het resultaat van het project gebruikmaken, voor 31-12-2001?	aantal bedrijven: Zie opmerking project G-98-003/004	aantal hectaren glas: Zie opmerking project G-98-003/004
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting nieuwe bedrijven zijn?	aantal bedrijven: Zie opmerking project G-98-003/004	aantal hectaren glas: Zie opmerking project G-98-003/004
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting bestaande bedrijven zijn?	aantal bedrijven: --	aantal hectaren glas: --

VERSTERKING PROMOTIE EN LOKET IN NOORD-NEDERLAND Nr. G-98-003/4		
Op welke van de volgende thema's heeft het doel van het project betrekking: 1 a aanleg van infrastructurele voorzieningen; b verbetering van infrastructurele voorzieningen; 2 a aanleg van kennis-infrastructurele voorzieningen; b verbetering van kennis-infrastructurele voorzieningen; 3 toename van ketenactiviteiten in Noord-Nederland; 4 nieuwe afzetmarkten voor glastuinbouwproducten; 5 verbetering van logistieke systemen ten behoeve van de afzet; 6 nieuwe manieren van afzet; 7 a creëren van innovatieve technologieën of werkwijzen; b promotie van het glastuinbouwgebied Noord-Nederland met behulp van de aldaar ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen; c verspreiding van kennis over in Noord-Nederland ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen.	thema:2a omschrijving: vergroten van de naamsbekendheid van de Stichting Acquisitie Glastuinbouw Noord-Nederland en Noord-Nederland als een gunstig glastuinbouwvestigingsgebied. Ondersteuning en begeleiding van potentiële vestigers door middel van een loket bedrijfsvestiging .	
Wat wordt er gerealiseerd en op welke wijze wordt dit gerealiseerd? (korte omschrijving)	Extra financiële ondersteuning van de SAGNN om leemtes qua PR-uitingen op te vullen. Instelling van een loket bedrijfsvestigingen.	
Hoeveel subsidie is er voor het project toegekend? (subsidieverlening)	bedrag: f 118.000,-	
Hoeveel bedrijven zullen naar verwachting van het resultaat van het project gebruikmaken, voor 31-12-2001?	aantal bedrijven: Zie opmerking	aantal hectaren glas: Zie opmerking
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting nieuwe bedrijven zijn?	aantal bedrijven: Zie opmerking	aantal hectaren glas: Zie opmerking
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting bestaande bedrijven zijn?	aantal bedrijven: --	aantal hectaren glas: --

Opmerking:

Het project 'Versterking promotie en Loket Noord- Nederland' is samen met het Loket West-Nederland integraal onderdeel van de S.A.G.N.N.. De indicator is dat er per 31-12-2001 240 hectare glas nieuwvestiging is (83 bedrijven)

KWALITEITSZORG GLASTUINBOUW Nr. G-98-013		
<p>Op welke van de volgende thema's heeft het doel van het project betrekking:</p> <p>1 a aanleg van infrastructurele voorzieningen; b verbetering van infrastructurele voorzieningen;</p> <p>2 a aanleg van kennis-infrastructurele voorzieningen; b verbetering van kennis-infrastructurele voorzieningen;</p> <p>3 toename van ketenactiviteiten in Noord-Nederland;</p> <p>4 nieuwe afzetmarkten voor glastuinbouwproducten;</p> <p>5 verbetering van logistieke systemen ten behoeve van de afzet;</p> <p>6 nieuwe manieren van afzet;</p> <p>7 a creëren van innovatieve technologieën of werkwijzen; b promotie van het glastuinbouwgebied Noord-Nederland met behulp van de aldaar ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen; c verspreiding van kennis over in Noord-Nederland ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen.</p> <p>Wat wordt er gerealiseerd en op welke wijze wordt dit gerealiseerd? (korte omschrijving)</p>	<p>thema: 3</p> <p>omschrijving: realiseren van managementinstrumenten (kwaliteitszorg) die bijdragen aan een effectieve bedrijfsvoering die aansluit op wensen in de keten.</p> <p>In samenwerking met het Terra College en LTO-Groeiservice wordt een drietal modules aangeboden aan ondernemers. Collectief volgen de deelnemers de leerstof en individueel kiezen ze voor begeleiding bij de toepassing op het eigen bedrijf.</p>	
Hoeveel subsidie is er voor het project toegekend? (subsidieverlening)	bedrag: f 246.100,-	
Hoeveel bedrijven zullen naar verwachting van het resultaat van het project gebruikmaken, voor 31-12-2001?	aantal bedrijven: 16	aantal hectaren glas: 37
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting nieuwe bedrijven zijn?	aantal bedrijven: 0	aantal hectaren glas:
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting bestaande bedrijven zijn?	aantal bedrijven: 16	aantal hectaren glas: 37

ADMIN. ORGANISATIE UO/SNN EN ISP AGRO		
Nr. G-98-008		
<p>Op welke van de volgende thema's heeft het doel van het project betrekking:</p> <p>1 a aanleg van infrastructurale voorzieningen; b verbetering van infrastructurale voorzieningen;</p> <p>2 a aanleg van kennis-infrastructurale voorzieningen; b verbetering van kennis-infrastructurale voorzieningen;</p> <p>3 toename van ketenactiviteiten in Noord-Nederland;</p> <p>4 nieuwe afzetmarkten voor glastuinbouwproducten;</p> <p>5 verbetering van logistieke systemen ten behoeve van de afzet;</p> <p>6 nieuwe manieren van afzet;</p> <p>7 a creëren van innovatieve technologieën of werkwijzen; b promotie van het glastuinbouwgebied Noord-Nederland met behulp van de aldaar ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen; c verspreiding van kennis over in Noord-Nederland ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen.</p> <p>Wat wordt er gerealiseerd en op welke wijze wordt dit gerealiseerd? (korte omschrijving)</p>	<p>thema: n.v.t.</p> <p>omschrijving: ondersteuning van het projectmanagement ISP 5 Agrobusiness ten behoeve van de ontwikkeling en beheer van projecten ten laste van de extra LNV/SNN glastuinbouwmiddelen.</p>	
Hoeveel subsidie is er voor het project toegekend? (subsidieverlening)	bedrag: f 140.000,-	
Hoeveel bedrijven zullen naar verwachting van het resultaat van het project gebruikmaken, voor 31-12-2001?	aantal bedrijven: n.v.t.	aantal hectaren glas:
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting nieuwe bedrijven zijn?	aantal bedrijven: n.v.t.	aantal hectaren glas:
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting bestaande bedrijven zijn?	aantal bedrijven: n.v.t.	aantal hectaren glas:

INFORMATIEMANAGEMENT GLASTUINBOUW Nr G-98-005		
<p>Op welke van de volgende thema's heeft het doel van het project betrekking:</p> <p>1 a aanleg van infrastructurele voorzieningen; b verbetering van infrastructurele voorzieningen;</p> <p>2 a aanleg van kennis-infrastructurele voorzieningen; b verbetering van kennis-infrastructurele voorzieningen;</p> <p>3 toename van ketenactiviteiten in Noord-Nederland;</p> <p>4 nieuwe afzetmarkten voor glastuinbouwproducten;</p> <p>5 verbetering van logistieke systemen ten behoeve van de afzet;</p> <p>6 nieuwe manieren van afzet;</p> <p>7 a creëren van innovatieve technologieën of werkwijzen; b promotie van het glastuinbouwgebied Noord-Nederland met behulp van de aldaar ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen; c verspreiding van kennis over in Noord-Nederland ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen.</p> <p>Wat wordt er gerealiseerd en op welke wijze wordt dit gerealiseerd? (korte omschrijving)</p>	<p>thema: 7</p> <p>omschrijving: het project richt zich op het vergroten van de kennis en vaardigheden over het gebruik van nieuwe media bij tuinbouwondernemers in Noord-Nederland</p> <p>Na een eerste fase die gericht is op oriëntatie op behoeften en bestaand aanbod, zal in de tweede fase concreet gewerkt worden in workshops, leergangen en cursussen.</p>	
Hoeveel subsidie is er voor het project toegekend? (subsidieverlening)	bedrag: f 14.500,-	
Hoeveel bedrijven zullen naar verwachting van het resultaat van het project gebruikmaken, voor 31-12-2001?	aantal bedrijven: n.v.t.	aantal hectaren glas:
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting nieuwe bedrijven zijn?	aantal bedrijven: n.v.t.	aantal hectaren glas:
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting bestaande bedrijven zijn?	aantal bedrijven: n.v.t.	aantal hectaren glas:

GEÏNTEGREERDE GEWASBESCHERMING IN ROOS		
Nr. G-98-007		
<p>Op welke van de volgende thema's heeft het doel van het project betrekking:</p> <p>1 a aanleg van infrastructurele voorzieningen; b verbetering van infrastructurele voorzieningen;</p> <p>2 a aanleg van kennis-infrastructurele voorzieningen; b verbetering van kennis-infrastructurele voorzieningen;</p> <p>3 toename van ketenactiviteiten in Noord-Nederland;</p> <p>4 nieuwe afzetmarkten voor glastuinbouwproducten;</p> <p>5 verbetering van logistieke systemen ten behoeve van de afzet;</p> <p>6 nieuwe manieren van afzet;</p> <p>7 a creëren van innovatieve technologieën of werkwijzen; b promotie van het glastuinbouwgebied Noord-Nederland met behulp van de aldaar ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen; c verspreiding van kennis over in Noord-Nederland ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen.</p> <p>Wat wordt er gerealiseerd en op welke wijze wordt dit gerealiseerd? (korte omschrijving)</p>	<p>thema: 7</p> <p>omschrijving: het project richt zich op het bevorderen van de geïntegreerde teelt van roos.</p> <p>Er wordt een rondganggroep Geïntegreerde bestrijding roos opgezet; er worden praktijkgerichte proeven op dit terrein uitgevoerd en de opgedane kennis en ervaringen komen beschikbaar voor alle rozentelers in Noord-Nederland.</p>	
Hoeveel subsidie is er voor het project toegekend? (subsidieverlening)	bedrag: f 128.750,-	
Hoeveel bedrijven zullen naar verwachting van het resultaat van het project gebruikmaken , voor 31-12-2001?	aantal bedrijven: 14	aantal hectaren glas: 20
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting nieuwe bedrijven zijn?	aantal bedrijven: 0	aantal hectaren glas:
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting bestaande bedrijven zijn?	aantal bedrijven: 14	aantal hectaren glas: 20

GIETWATERPROJECT GEM. EMMEN		
Nr. G-98-014		
<p>Op welke van de volgende thema's heeft het doel van het project betrekking:</p> <p>1 a aanleg van infrastructurale voorzieningen; b verbetering van infrastructurale voorzieningen;</p> <p>2 a aanleg van kennis-infrastructurale voorzieningen; b verbetering van kennis-infrastructurale voorzieningen;</p> <p>3 toename van ketenactiviteiten in Noord-Nederland;</p> <p>4 nieuwe afzetmarkten voor glastuinbouwproducten;</p> <p>5 verbetering van logistieke systemen ten behoeve van de afzet;</p> <p>6 nieuwe manieren van afzet;</p> <p>7 a creëren van innovatieve technologieën of werkwijzen; b promotie van het glastuinbouwgebied Noord-Nederland met behulp van de aldaar ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen; c verspreiding van kennis over in Noord-Nederland ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen.</p> <p>Wat wordt er gerealiseerd en op welke wijze wordt dit gerealiseerd? (korte omschrijving)</p>	<p>thema: 1b</p> <p>omschrijving: levering van kwalitatief goed gietwater tegen een concurrerende prijs; het behalen van een positief milieurendement en hiermee een verbetering van de vestigingsvoorwaarden.</p> <p>Realisatie in het glastuinbouwgebied Klazienaveen van een gietwaterzuiveringsinstallatie, waar gewerkt wordt met een innovatieve membraantechnologie.</p>	
Hoeveel subsidie is er voor het project toegekend? (subsidieverlening)	bedrag: f 704.500,-	
Hoeveel bedrijven zullen naar verwachting van het resultaat van het project gebruikmaken, voor 31-12-2001?	aantal bedrijven: 110	aantal hectaren glas: 280
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting nieuwe bedrijven zijn?	aantal bedrijven: 50	aantal hectaren glas: 150 (Klazienaveen IV)
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting bestaande bedrijven zijn?	aantal bedrijven: 60	aantal hectaren glas: 130 (Klazienaveen I, II en III)

ONTWIKKELING BERLIKUM Nr. G-98-012		
<p>Op welke van de volgende thema's heeft het doel van het project betrekking:</p> <p>1 a aanleg van infrastructuurle voorzieningen; b verbetering van infrastructuurle voorzieningen;</p> <p>2 a aanleg van kennis-infrastructuurle voorzieningen; b verbetering van kennis-infrastructuurle voorzieningen;</p> <p>3 toename van ketenactiviteiten in Noord-Nederland;</p> <p>4 nieuwe afzetmarkten voor glastuinbouwproducten;</p> <p>5 verbetering van logistieke systemen ten behoeve van de afzet;</p> <p>6 nieuwe manieren van afzet;</p> <p>7 a creëren van innovatieve technologieën of werkwijzen; b promotie van het glastuinbouwgebied Noord-Nederland met behulp van de aldaar ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen; c verspreiding van kennis over in Noord-Nederland ontstane innovatieve technologieën of werkwijzen.</p> <p>Wat wordt er gerealiseerd en op welke wijze wordt dit gerealiseerd? (korte omschrijving)</p>	<p>thema: 1a</p> <p>omschrijving: het realiseren van een duurzaam glastuinbouwgebied</p> <p>Het aan te leggen glastuinbouwgebied moet een voorbeeldfunctie hebben inzake het sluiten van kringlopen (water, energie, afval, etc.) op gebiedsniveau. Bovendien is er de voorbeeldfunctie inzake het scheiden van ruimtelijke functies op bedrijfsniveau en het verweven daarvan op gebiedsniveau.</p>	
Hoeveel subsidie is er voor het project toegekend? (subsidieverlening)	bedrag: f 3.250.000,-	
Hoeveel bedrijven zullen naar verwachting van het resultaat van het project gebruikmaken, voor 31-12-2001?	aantal bedrijven: 30	aantal hectaren glas: 110
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting nieuwe bedrijven zijn?	aantal bedrijven: 26	aantal hectaren glas: 104
Hoeveel hiervan zullen naar verwachting bestaande bedrijven zijn?	aantal bedrijven: 4	aantal hectaren glas: 6

B: Gevraagde gegevens over het Programma

PROGRAMMA 1998		
Hoeveel subsidie is er tot nu toe in totaal toegekend? (subsidieverlening)	bedrag: f 5.005.000,-	
Hoeveel nieuwe bedrijven kunnen naar verwachting van de goedgekeurde programma's gebruikmaken? (bedrijven die van meerdere projecten gebruik maken maar één keer tellen)	aantal bedrijven: 83	aantal hectaren glas: 270

Bijlage 2 Overzicht van de projecten + toelichting

Thema's (vragen overgenomen uit het monitorings- en evaluatie instrument)	Projecten	
In hoeverre hebben de projecten betrekking op:	(tussen haakjes het project- nummer conform bijlage 1; Nr.G-98-....)	Toelichting:
- de aanleg van infrastructurele voorzieningen?	<ul style="list-style-type: none"> - Waterleidingbuis Sappemeer (001) - Duurzaam glastuinbouwgebied Berlicum (012) 	<p>Twee van de acht projecten hebben hierop betrekking, het betreft 70 % van het programma-budget 98. Het overgrote deel van het programma-budget betreft dus dit thema. Ruim 40% van de beoogde nieuwe bedrijven zou hier gebruik van kunnen maken.</p> <p>In Sappemeer en Berlicum is er sprake van aanleg van infrastructurele voorzieningen. In Sappemeer betreft het alleen de versnelde aanleg van een watervoorziening (drinkwaterleiding), waardoor potentiële nieuwe bedrijven direct over voldoende leidingwater kunnen beschikken. In het andere project (Berlikum) wordt in een compleet gebied "alle" infrastructuur aangelegd. De onderdelen hiervan die vanuit deze kaderbeschikking gefinancierd worden zijn in het monitoringsrapport beschreven als: "infrastructurele voorzieningen welke gericht zijn op het sluiten van kringlopen (water, energie, afval, etc.) op gebiedsniveau en op het scheiden van ruimtelijke functies op bedrijfsniveau en het verweven daarvan op gebiedsniveau." Een nadere omschrijving van die voorzieningen ontbreekt.</p>
- de verbetering van infrastructurele voorzieningen?	- Gietwaterproject gemeente Emmen (014)	<p>Eén project, 14% van het programma-budget, heeft hier direct betrekking op. Ca. 60% van de beoogde nieuwe bedrijven zou hier gebruik van kunnen maken.</p> <p>In Klazinaveen (gemeente Emmen) wordt met dit project de centrale gietwatervoorziening voor het gehele gebied kwalitatief verbeterd. Het betreft zowel de bestaande gebieden (bedrijven) als de beoogde uitbreidingsgebieden (nieuwe bedrijven) (Dit project is in de zomer van 1998 reeds grotendeels gerealiseerd.)</p>

In hoeverre hebben de projecten betrekking op:		Toelichting:
<ul style="list-style-type: none"> - het ontwikkelen van kennisinfrastructurele voorzieningen? 	<ul style="list-style-type: none"> - Loket bedrijfsvestiging in West-Nederland (002) - Versterking Promotie en Loket bedrijfsvestiging in Noord-Nederland (003/4) - (013, 005 en 007) 	<p>Twee projecten, 6% van het programma-budget, zijn volledig gericht op dit thema. Deze projecten betreffen echter hoofdzakelijk activiteiten die alleen een rol spelen voor bedrijven op het moment van overwegen van vestiging in Noord-Nederland en tijdens de periode van opstarten van een nieuw bedrijf. Daarna speelt alleen het imago van het gebied Noord-Nederland en het bevorderen van de "centrumfunctie" van het gebied (de nabijheid van veel moderne bedrijven en toeleveranciers) als voordeel voor de inmiddels gevestigde bedrijven. Naar verwachting zullen bijna alle beoogde nieuwe bedrijven gedurende hun opstart van deze projecten gebruik maken.</p> <p>Naast bovengenoemde drie projecten zijn er nog drie projecten, 6% van het programma-budget, waarbij dit thema als "methode" duidelijk aan de orde is. De uiteindelijke doelen van deze drie projecten hebben echter betrekking op andere thema's. Van de resultaten van deze projecten (kennis-infrastructurele voorzieningen) kunnen bedrijven gedurende langere periode (looptijd projecten + mogelijke vervolg activiteiten) profiteren.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - de verbetering van kennisinfrastructurele voorzieningen? 		Er zijn geen projecten die duidelijk betrekking hebben op dit thema.
<ul style="list-style-type: none"> - toename van ketenactiviteiten in Noord-Nederland? 	<ul style="list-style-type: none"> - Kwaliteitszorg glastuinbouw (013) 	<p>Eén project, 5% van het programma-budget, heeft dit thema als doel. Of dit ook gerealiseerd wordt is afhankelijk van de "spin off" van het project. Het betreft namelijk een "cursus" waardoor bedrijven naar verwachting aangezet worden om aan (nieuwe) ketenactiviteiten deel te gaan nemen. De doelgroep van dit project is zeer breed, zodat vrijwel alle bedrijven hier in principe van de resultaten kunnen profiteren. In hoeverre dit ook zal gebeuren is niet te voorspellen en waarschijnlijk ook achteraf nauwelijks meetbaar. (De methode die bij dit project gebruikt wordt valt onder thema 2; kennis infrastructurale voorzieningen.)</p>
<ul style="list-style-type: none"> - het vinden van nieuwe afzetmarkten voor glastuinbouwproducten? 		Er zijn geen projecten die duidelijk betrekking hebben op dit thema.

In hoeverre hebben de projecten betrekking op:		Toelichting:
- verbeteringen van logistieke systemen ten behoeve van de afzet?		Er zijn geen projecten die duidelijk betrekking hebben op dit thema.
- ontwikkelen van nieuwe manieren van afzet?		Er zijn geen projecten die duidelijk betrekking hebben op dit thema.
- het creëren van innovatieve technologieën/ - werkwijze?	- Informatiemanagement glastuinbouw (005) - Geïntegreerde gewasbescherming in Roos (007)	Twee projecten , 3 % van het programma-budget, hebben betrekking op dit thema. Beide projecten resulteren naar verwachting in een aantal concrete innovatieve technologieën of werkwijzen. De haalbaarheid daarvan wordt binnen de projecten onderzocht. Toepassing op praktijkschaal valt buiten de projecten. Voor één project is de doelgroep de gehele glastuinbouw in Noord-Nederland, en als "spin off" mogelijk zelfs de gehele glastuinbouw in Nederland. Voor het andere project beperkt de doelgroep zich tot één gewas; roos. De methoden die bij beide projecten gebruikt wordt vallen onder thema 2, kennis infrastructurele voorzieningen.
- de promotie van het glastuinbouwgebied Noord-Nederland m.b.v. aldaar ontstane innovatieve technologieën/ - werkwijzen?		Er zijn geen projecten die duidelijk betrekking hebben op dit thema.
- de verspreiding van kennis over de innovatieve technologieën/werkwijzen bedacht in Noord-Nederland?		Er zijn geen projecten die duidelijk betrekking hebben op dit thema.

